

"הגר"א ותלמידיו לא חשבו על מהפכה ציונית, ובוודאי לא הובילו אותה"

הקרב על מורשת הגאון מווילנה • פרופ' עמנואל אטקס בתגובה לדבריו של ד"ר אריה מורגנשטרן בשבוע שעבר ב'שביעי': "אין כל אחיזה לטענה שעליית תלמידי הגר"א נבעה ממניעים משיחיים"

>>

הכתבה ב'שביעי',
בשבוע שעבר

פרופ' עמנואל אטקס

**גם כאשר
התעוררה
אצל אחדים
מן הפרושים
ציפייה משיחית,
היא מעולם לא
חרגה מגבולות
ההשקפה
המסורתית
של גאולה
מידי שמיים**

בכך עונה אטקס לטענה כי דבריו, שלפיהם ספר 'קול התור' וספרים נוספים נכתבו מפרי מוחו של ריבלין ז"ל, בניסיון להראות כי הציפייה לגאולה עמדה בראש מעייניהם של תלמידי הגר"א וכי למעשה היישוב הישן הקדים את הציונות, אינם נכונים.

"ספר 'קול התור' הוא מקרה מובהק של חיבור פסאודו-אפיגרפי - חיבור מאוחר שמחברו בחר לתלות אותו במחבר קדום כדי לשוות לו 'יוקרה' וסמכות", ממשיך אטקס. "איש לא ראה ספר זה ואף לא שמע עליו לפני שנדפס לראשונה ב-1946-1947. כמה מהרעיונות העיקריים בספר, אלה המשווים לו משמעות 'ציונית' בכיכול, אין להם כל יסוד בכתבי הגר"א".

"להתרפק על מיתוסים"

לסיכום אומר אטקס: "אין כל ספק שהגר"א ותלמידיו האמינו בגאולה משיחית וייחלו לבואה, ואולם הם מעולם לא חרגו מגבולות ההשקפה שהגאולה תבוא מידי שמים. ואילו התנועה הציונית, שקמה בשלהי המאה ה-19 בעקבות הפוגרומים ברוסיה והאנטישמיות המודרנית במרכז אירופה ובמערב, הייתה תנועה לאומית-מודרנית שביקשה לפתור את המצוקה של יהודי אירופה על ידי פעילות מדינית והתיישבותית. מדובר במהפכה שהגר"א ותלמידיו לא העלו על דעתם, ועל אחת כמה וכמה שלא הובילו אותה.

"אשר לכתבי ד"ר מורגנשטרן, הן בגוף ספריו והן בנספח מיוחד שהקדשתי לו, הבאתי דוגמאות המעידות על שיטת ה'מחקר' שלו. פעם אחר פעם הוא קורא במילות קורות את מה שאין בהם וממציא 'עובדות' היסטוריות בכוח דמיונו. מי שמבקש להתרפק על מיתוסים משווי לב, יערב לו. ואולם לכל מי שחפץ לרדת לחקר האמת, אני מציע לקרוא את ספריו ולשפוט בעצמו האם הוא משכנע אם לאו".

בשבוע שעבר פורסמה ב'שביעי' כתבה נרחבת על הגאון מווילנה, הסיבות שהביאו אותו לנסות לעלות לארץ ישראל, והמניעים שעמדו מאחורי העליות השונות של תלמידיו. במהלך הכתבה הובאו דבריו של ד"ר אריה מורגנשטרן, שהסביר כי מניעים משיחיים עמדו מאחורי הגר"א ותלמידיו, שרצו ליישב את ישראל כחלק מהליך של זירוז הגאולה.

בין היתר הועלו טענות כלפי דבריו של פרופ' עמנואל אטקס מהאוניברסיטה העברית, שסובר כי תלמידי הגר"א עלו לישראל מטעמי מסורת ולא ממניעים משיחיים. לפניכם תגובתו של אטקס:

"כל הפוסל במומו פוסל. ד"ר מורגנשטרן טוען שהמחקר שלי מוטה מסיבות פוליטיות. האם הוא עצמו שלח האו"ם? ספרי, 'הציונות המשיחית של הגאון מווילנה - המצאתה של מסורת', אינו עוסק בסוגיות פוליטיות, אלא בשאלה היסטורית: האם מוצדק לראות בעליית תלמידי הגר"א עלייה ציונית?

"הטענה שביסוד עליית תלמידי הגר"א עמדה השקפה ציונית-משיחית, עומדת במרכז שישה ספרים שיצאו מתחת ידו של שלמה זלמן ריבלין בשלהי שנות ה-40 ובשנות ה-50 של המאה ה-20. בספרי בחנתי את הטענות העולות מספרים אלה, על יסוד עיון בעשרות מקורות אמינים בני התקופה. המסקנות העיקריות: אין כל אחיזה לטענה שעליית תלמידי הגר"א נבעה ממניעים משיחיים. לעומת זאת, ר' מנחם מנדל משקלוב ור' ישראל משקלוב (שהובילו את עליית תלמידי הגר"א), מנהיגי קהילות הפרושים בצפת ובירושלים, העידו שמטרתם הייתה לייסד בארץ מרכז של לימוד תורה ברוחו של הגאון. גם כאשר התעוררה אצל אחדים מן הפרושים ציפייה משיחית, היא מעוּלם לא חרגה מגבולות ההשקפה המסורתית של גאולה מידי שמיים".